

В інтелектоміці важливу роль відіграють знання, головним засобом генерування, створення та використання якого є природний і штучний інтелект. За допомогою знання і з самого знання створюється нове знання. При цьому першоначалом є інтелект (штучний і/або природний), за допомогою якого знання опановується, використовується з ціллю створення нового, здатного вдосконалювати процес виробництва матеріальних і нематеріальних благ на користь людини і людства. Знання є результатом науки як виду діяльності, в процесі якої інтелект людини створює знання. Таким чином, наука – це сфера виробництва нового знання. Філософ Мераб Мамардашвілі справедливо наголошує, що "наука виробляє тільки знання ... що знання існує тільки в науці як щось таке, що неперервно виробляє інше знання і що увесь час знаходиться у принципово перехідному стані. І там, де знання не перебуває в стані виробництва іншого знання, ми – поза наукою, поза пізнанням. У науці йдеться тільки про одне: на основі одних існуючих знань і спостережень виробляти інше знання" [4, с. 125].

Суб'єктами використання знання є актор (-и), організація і суспільство, які його застосовують для прийняття рішення в процесі розв'язання тієї чи тієї проблеми і особливо (що, на нашу думку, є найголовнішим) для оновлення існуючого знання і/або створення абсолютно нового знання. Актори (іноді й самі організації) використовують знання для ознайомлення з ним, його запам'ятовування з метою передачі іншим, якщо це знання несе певну цінність для людини, групи людей чи організації. Конкретна людина використовує конкретне знання для реалізації своїх потреб: для досягнення певних результатів наукової діяльності, для формування, збагачення свого світогляду і/або інших людей, для розв'язання практичних проблем і т. ін. Фірма може використовувати певні знання для формування своєї філософії, ідеології тощо.

Підприємства, використовуючи наукові знання, створюють базові технології; інженерні фірми, застосовуючи базові технології, створюють і продають прикладні технології; а підприємства, які працюють у сферах матеріального і нематеріального виробництва, використовуючи прикладні технології, створюють нову продукцію і надають найдосконаліші послуги. Отже, високотехнологічні фірми використовують знання як засіб створення найдосконалішого продукту. Зазначені продукти у свій час виступають об'єктами купівлі-продажу на відповідних ринках: ринку інновацій, ринку технологій – базових і прикладних, ринку нової готової продукції, ринку послуг як неопределеної діяльності тощо. Таким чином, знання як результат науки втілюється в технології (-ях).

Знання, що використовується високотехнологічними фірмами як господарський ресурс, за певних умов може перетворюватися на інтелектуальний капітал. Визначальною ознакою цього є створення господарським ресурсом додаткової вартості у формі прибутку в процесі виробництва продуктів, або самозростання цього ресурсу. Проте в даному разі йдеться не тільки про економічний (матеріальний), але й про культурний та соціальний зиск.

Структурними елементами інтелектоміки є виробництво матеріального блага (вугілля, устаткування, хліб, молоко тощо) і виробництво ідеального блага (ідей, знання тощо). Виробництво матеріального створює умови для відтворення і розвитку тілесного, а також для створення та вдосконалення речей, які задовольняють тілесні потреби. Виробництво ідеального націлено на створення, розвиток та вдосконалення персонального духовного світу. Цьому сприяє освіта, наука, мистецтво, політика, релігія тощо. Адже освіта, наприклад, розвиває живий інтелект, який дається людині природою у вигляді здібностей, перетворюючи останні на здатності. Інтелект у свою чергу створює з існуючого знання нове знання та нові ідеї, які перетворюються на основу виробництва нових фундаментальних і прикладних технологій для розвитку інтелектоміки і формування умов життєдіяльності людини й людства. Отже, у сфері виробництва ідеального по суті формується актор як інтелектуально розвинена людина, тобто головний ресурс інтелектоміки.

Основними зрізами інтелектоміки є цілепокладальний, комунікативний, креативний, критичний, самовизначальний, самоорганізувальний, рефлексивний, логічно-раціональний, розпредмечувальний, системно-інноваційний, самопрограмувальний, адаптивний тощо. Дані зрізи інтелектоміки дозволяють досліджувати її основні властивості, впливати на їх зміни, ефективно управляти процесами в інтелектоміці, а також прогнозувати перспективні вектори розвитку інтелектоміки як такої. Використання поняття "інтелектоміка" в теоретичних дослідженнях дозволяє осмислювати сутність зрушень, які відбуваються в сучасних видах господарювання, та визначити пріоритетний вектор розвитку суспільства для концентрації зусиль освітян, теоретиків і практиків.

Дослідження інтелектоміки залишається перспективним і надалі: дослідження сутності, особливостей формування, соціально-культурних вимірів, структури тощо.

1. Задорожний Г.В., Бєрвєно О.В. Неоекономіка как интеллектономика // Экономическая теория на пороге XXI века – 5: Неоекономіка / Под ред. Ю.М.Осипова, В.Г.Белолицекого, Е.С.Зотовой. – М., 2001.
2. Виготский Л.С. Мышление и речь // Собр. Соч. Т. 2. – М., 1982.
3. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І.Шинкарука. – К., 2002.
4. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. – М., 1992.

Надійшла до редколегії 11.10.04

І.І. Мазур, канд. екон. наук

ДЕТІНІЗАЦІЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Розглянуто особливості факторних доходів населення з урахуванням тіньової складової, а також нелегальну економічну діяльність з нелегальними доходами з метою мінімізації впливу тіньової складової в умовах їх ринкового перетворення.

It has been investigated the peculiarities of factor public income with consideration of the hidden element, as well as illegal economic activity with illegal income with purpose to legalize the influence of the hidden element in the condition of transformation changes.

Актуальність обраної теми полягає в необхідності віднайти шляхи виведення з "тіні" сукупних доходів населення в умовах ринкових перетворень в Україні, коли коштів для інвестицій та інновацій у легальну економіку не вистачає, тому що доходи легальної економіки зменшуються.

Доходи населення є основним джерелом забезпечення їх життєдіяльності, важливою характеристикою

їхнього життєвого рівня, основою розвитку і реалізації людського потенціалу.

За останню третину минулого століття майже одночасно в кількох зарубіжних країнах почала поступово розвиватися та формуватися нова концепція людського розвитку (human development). Завдяки активній підтримці міжнародної організації Програма розвитку ООН (ПРООН) вона набула значного поширення у світі.

© І.І. Мазур, 2005

Суть, ідеологія концепції людського розвитку (інший переклад з англійської – концепції розвитку людського потенціалу) істотно відрізняється від поглядів, які досі існували в західних країнах. Принципово новий підхід полягає в тому, що досягнутий рівень добробуту має розглядатися як можливість людей вести таке життя, яке вони вважають гідним не лише за рівнем душевого доходу. Дохід має розглядатися не як кінцева мета, а як важливий засіб, що дозволяє отримати освіту, можливості тривалого і здорового життя, формування такого способу життя, яке людина вважає найбільш відповідним її розумінню і потребам [1; с. 221–222].

Дохід – багатогранне економічне поняття, яке застосовується як у широкому, так і у вузькому значенні. У широкому розумінні дохід – це грошові та натуральні надходження до суб'єктів господарського життя, у вузькому – потік грошових надходжень за одиницю часу (годину, тиждень, місяць, рік) [2; с. 320].

Проблеми особливостей формування, розподілу доходів в умовах впливу тіньової економіки активно досліджувалися в роботах українських економістів А.Гальчинського, В.Базилевича, З.Варналія, В.Мандибури, О.Турчинова та ін. Належну увагу їм приділяли зарубіжні економісти: Г.Абадински, Д.Блейдс, П.Гутманн, Б.Даллаго, Е.де Сото та ін. Разом з тим проблема впливу тіньової економіки на формування, розподіл і перерозподіл доходів досліджена мало.

Завдання статті полягає в необхідності теоретичного дослідження впливу тіньової складової на сукупні доходи населення в умовах трансформаційних перетворень, коли відбувається повільне становлення факторної моделі доходів населення, що не сприяє розкриттю їх потужного потенціалу, який би забезпечував високий рівень життя населення.

Розуміння людського розвитку суттєво відрізнялося від ідеологічних концепцій, які існували за часів радянської економіки.

За радянських часів робітники отримували доходи не за реальний товар, що приносив користь споживачу, а за так звану віртуальну продукцію, яка – або неможлива до використання у зв'язку з її непридатністю (нова техніка відразу псувалася, одяг міг бути одного розміру з вказаними різними і т. ін.), або – навіть відсутня продукція (занотована лише на папері). Здавалося, що вкладання бюджетних грошей у пустоти або в неприродну продукцію держава повинна була б збанкрутувати. Але цього не відбувалося лише тому, що й гроші були ілюзорними, або віртуальними. Оскільки в умовах дефіциту на такі гроші мало що можна було купити, держава з метою покриття бюджетних витрат могла їх надрукувати стільки, скільки було необхідно. Така постійна інфляція призводила до того, що полиці магазинів увесь час були пусті. Разом з тим на "чорному" ринку товарів з'являлося все більше й більше та й ціни на них зростали. Виходило, що робітник, який щойно отримував зарплату, мав можливість купувати необхідний йому товар на "чорному" ринку. Але ж там діяли ринкові механізми у вигляді рівноважних цін. Держава завдяки адмініструванню встановлення цін закладала набагато меншу реальну заробітну плату, що й виявлялося через ринок. Так, на ту ж саму заробітну плату робітник міг би купити в державному магазині набагато більше продуктів, ніж на "чорному" ринку, але ж самих продуктів у магазині не було. Отже, такий ринок начебто перевіряв купівельну спроможність рубля. Реальна вартість рубля залежала від того, наскільки дефіцитним був товар, необхідний для споживача. Виходило, що середня заробітна плата не мала можливості забезпечити скільки-небудь достойне життя населення. Товари хоча й були дешевими, але за таких

умов їх самих не вистачало. Навпаки, на "чорному" ринку товарів вдосталь, але їх не можна придбати через їхню високу ціну. Так би мовити "жити з ринку" щодня могла собі дозволити лише невелика кількість привілейованих верств населення, серед яких були й учені, які займалися проблемами оборонної промисловості, певні категорії літераторів і т. ін. Решта населення, яке не обмежувалося офіційною заробітною платою і могло собі дозволити "жити з ринку", були зайняті тіньовою економічною діяльністю. Майже кожний радянський громадянин одночасно існував у двох економічних системах: офіційній та тіньовій.

Істотна різниця в цінах у державних магазинах і на "чорних" ринках, як це не парадоксально, створювала сприятливі умови і для продавців, і для покупців. Для продавців це було зрозуміло – надбавка в ціні. А от для покупців з позицій економічної теорії, це не зовсім зрозуміло. Разом з тим пояснення може бути таким: дешевий товар не завжди був якісним (якщо він взагалі був), крім того, покупець витрачав свій час на його пошуки й очікування (черги) дешевого товару. Виходило, що такі витрати були набагато вищими за ту ціну, яку покупець міг би сплатити за цей або навіть якісніший товар на "чорному" ринку. У цьому й полягала користь для споживача купити товар за завищеною ціною на "чорному" ринку.

Гроші, які обслуговували "чорний" ринок, мали назву "чорний нал". По суті, тіньова економіка мала свої гроші, отже – і власну фінансову систему, що зайвий раз підкреслює її інституціональність в офіційній сфері. А це надавало потужності тіньовій економіці. Одним із джерел такої фінансової системи були офіційно отримані гроші у вигляді заробітної плати – змушено заощаджені, тому що не мали товарного покриття в умовах тотального дефіциту товарів. Отже, чим вищий був рівень номінальних доходів, тим більше грошей переходило в тіньові економічні відносини. Таким чином, легальні доходи населення створювали умови для тінізації економічної діяльності з метою забезпечення гідного рівня добробуту.

В умовах ринкової трансформації економіки відбувається становлення факторної моделі доходів населення.

За маржиналістською концепцією розподілу факторних доходів власниками економічних ресурсів є домогосподарства. Існують чотири фактори виробництва: праця, капітал, земля, яким відповідають певні види доходів [2; с. 325]. Тобто кожний фактор виробництва повинен створювати його власнику дохід. Так, від праці робітник отримує заробітну плату, від капіталу – відсоток, від землі – ренту, від підприємництва – підприємницький прибуток і т. ін. Величина доходу на кожний із зазначених вище факторів визначається граничним внеском кожного чинника у валовий дохід. Ефективність цих доходів залежить від стану економіки, розвитку ринкових відносин. Саме в ринковому середовищі, де існує конкуренція, працюючи, така система доходів створює ресурсний, інвестиційний та інноваційний потенціал суспільства, який у свою чергу забезпечує їх власникам гідний рівень добробуту.

Розглянемо становлення факторної моделі доходів населення в Україні. Праця як основне джерело доходів у вигляді заробітної плати, як уже зазначалося, існувала і за радянських часів. Разом з тим її реальна форма набагато відрізнялася від номінальної, що й призводило до необхідності бути втягнутими в тіньову економічну діяльність. В умовах ринкових трансформацій в Україні формування організації оплати праці еволюціонувало від жорсткої регламентації до повного зняття контролю за її підвищенням. На початку ринкових перетворень в Україні були прорахунки з боку влади щодо її частини в собівартості більшості видів продукції, що

становило 1–4 %, а у ВВП частина заробітної плати становила лише 30 %. У середині 90-х рр. частина заробітної плати в собівартості продукції вже становила 10 %, а у ВВП досягла 40 %. Хоча цей позитив був ілюзорним, тому що пояснювався, більшою мірою, невідплатами заробітної плати населенню. В останні роки частка оплати праці найманих працівників становила 45,3 % у ВВП, тоді як у країнах Європейського Співтовариства частка оплати найманих працівників у середньому становила 65 %, а в собівартості продукції частка витрат на оплату праці становила близько 30–35 % [3; с. 119, 213]. Позитивною є тенденція збільшення питомої ваги заробітної плати в сукупних доходах населення України. Проте в 2003 р. 49,7 % працюючого населення отримувало заробітну плату нижчу за прожитковий мінімум для працездатної особи (365 грн). Залишаються незадовільними міжгалузеві співвідношення в рівнях оплати праці. Діапазон цих співвідношень у 2003 р. становив від 5 до 1, а це свідчить про те, що рівень заробітної плати значною мірою визначається належністю до певної сфери економічної діяльності, а не формується під впливом загальногосподарських світової практики чинників: *кількість, якість та результати праці* [3; с. 119]. У сучасних умовах є об'єктивні причини для підвищення реальних доходів населення, зокрема для заробітної плати. Так, починаючи з жовтня 2000 р. відбулося зростання реальної заробітної плати в Україні, що сприяло підвищенню мотиваційного потенціалу номінальної оплати праці, виконанню заробітної платою своїх основних функцій. Разом з тим велике податкове навантаження і внески на соціальне страхування зумовлювали поширення практики виплат незареєстрованої заробітної плати. Отже, набагато вигідніше займатися тіньовою економічною діяльністю, ніж легальною. Усе це створює проблеми для формування та розвитку нової концепції людського потенціалу в Україні.

До другого виду факторного доходу належить відсоток на капітал. Маржиналізм визначає капітал (споруди, будівлі, устаткування) як такий, що вироблений і нагромаджений у минулому, а використовується зараз для виробництва нових товарів і послуг [2; с. 332]. А відсоток сучасна економічна теорія розглядає як ціну капіталу, незалежно від того, хто його отримує: власник позичкового (дохід позичкового капіталіста) чи фізичного (споруди, будівлі тощо) капіталу [2; с. 334]. На початку 90-х рр. в умовах перерозподілу власності через сертифікатну приватизацію не було встановлено жодних прав власників на отримання доходів від експлуатації отриманого майна. Не було встановлено відповідальності уповноважених розпорядників (підприємців) цієї власності за результати підприємницької діяльності, чим був порушений головний принцип формування розподільних відносин – паритетності, рівноправного доступу до розподілу майна та рівноправної участі в розподілі доходів. Пріоритети отримали ті чиновники, які мали безпосередній доступ до вартісної оцінки засобів виробництва та розподілу державної власності. Неврегульованість відносин власності створила механізми обману більшості населення та банкрутства підприємств, які сприяли прискоренню капіталотворення у фінансовій сфері та формуванню фінансової олігархії, що й стало одним з головних чинників поширення тіньової економіки.

До третього виду факторного доходу належить рента як право на користування послугами землі, що реалізується через її ціну. Ціна ренти на землю визначається граничним продуктом землі. Ціна землі є дисконтованою поточною ціною ренти [2; с. 333]. Земля виступає головним багатством для сільського господарства будь-якої країни. В Україні, в умовах планової економі-

чної системи, земля не мала ціни. А це за умов ринкових перетворень в Україні не давало можливість власникам ефективно її використовувати, тому що вони опинилися в нерівних умовах з іншими власниками. Більше того, сфера сільського господарства в цей час стала найбільш збитковою порівняно з іншими галузями, а отже, з мінімальними доходами опинилися її власники. З метою виживання власники землі почали розпродавати свої ділянки за найменших цін, що суперечить здоровому глузду.

До четвертого виду факторного доходу належить підприємницький прибуток. Прибуток підприємця є платою за організаційну та управлінську діяльність, новаторство і ризик. З метою виживання підприємці на початку ринкових перетворень в Україні були змушені в офіційній звітності зменшувати показники обсягів виробленої продукції та розмір прибутку або зовсім їх не показувати, щоб не сплачувати великі податки. Тому слабка ефективність легальної фінансової системи через витоки капіталу в "тінь" потрібно було підтримувати через зовнішні запозичення, зокрема, через кредити, надані МВФ та іншими міжнародними організаціями. Але й ці кошти стали джерелом для тіньової економіки. Через певні фінансові схеми ці кошти жили підприємницьку активність. А це приводило до накопичення інфляційного потенціалу, з одного боку, та вичерпності фінансових ресурсів – з другого.

Крім загальногосподарських факторів виробництва вважаємо за необхідне дослідити й такий фактор, як знання, який, на думку Тайчі Сакаї [7; с. 348], дає продукт як носія вартості, створеної знанням (knowledge-value). Цей фактор виробництва більшою мірою відіграє свою роль у постіндустріальному суспільстві: "...спрос на созданную знанием стоимость будет удовлетворяться за счет продукции, в которой таковая находит свое выражение, например, в неповторимом дизайне, а также за счет предоставления в высшей степени специализированных услуг, подкрепленных длительной традицией в обеспечении удовлетворения нужд потребителя» [7; с. 349]. Разом з тим продукція, вартість якої створена знанням, є носієм тимчасового характеру, що пов'язано з творчим процесом самого виробника, а отже, матиме найвищу ціну. Говорячи іншими словами, у жорсткій конкуренції виграє лише той виробник, який буде найенергійнішим, а решта програватиме. До того ж суспільство в цілому лише виграє, тому що буде досягати все більших благ. Звернувшись до Є.Тоффлера, побачимо, що в постіндустріальному суспільстві, де процвітатиме незалежна творча підприємницька діяльність, взагалі робота пропонується на дому у вигляді "електронного котеджу" [8; с. 320–341]. На нашу думку, сутність такої роботи полягає в зменшенні витрат на створення продукції за рахунок збільшення часу на його створення (пересування на роботу, купівля бензину на автомобіль тощо), а в підсумку збільшення благ. Розглядаючи фактор знання як один з найпередовіших у створенні благ для населення, разом з тим вважаємо, що й він не зможе створювати продукцію без "тіні". Більше того, можна говорити про більш витончені форми вияву тіньової економічної діяльності в умовах постіндустріального суспільства.

В умовах трансформаційних перетворень, на жаль, потенціал факторних складових доходів неефективний. Це пояснюється:

- нереалізованою активністю населення;
- невеликими розмірами доходу в офіційній економіці;
- низьким рівнем соціального захисту громадян;
- неякісними державними послугами в галузі охорони здоров'я, освіти, культури;
- слабкорозвиненою соціальною інфраструктурою.

Виходить, люди з метою виживання у складних економічних умовах вимушені реалізовувати свої можливості в тішовій економіці, а це у свою чергу призвело до роздвоєння факторних доходів, тобто існуванню факторних доходів як в офіційній економіці, так і в тішовій.

Причини, що сприяли роздвоєнню факторних доходів:

- кризовий стан економіки, в якому відбувалося становлення факторних доходів;
- недосконала законодавча база;
- відсутність довіри населення до державних інституцій;
- надмірний податковий тиск і складна система оподаткування;
- високий рівень корупції та некомпетентність посадових осіб;
- низька якість державних послуг;
- нерозвиненість ринку позабанківських фінансових послуг.

Як відомо, під час нестабільного (в нашому випадку – кризового) стану економіки масштаби тішової економічної діяльності збільшуються. Це пояснюється необхідністю виживання населення у складних економічних умовах.

Оскільки частина потенційних споживачів задовольняють свій попит за рахунок продукції та послуг тішової економічної діяльності, не виникає потреби в інвестиціях в офіційну економічну діяльність. Крім того, коштів для інвестицій у легальну економіку не вистачає, тому що під впливом тішової економіки, доходи легальної економіки зменшуються.

Чинне законодавство мало прогалини та суперечності, що й дозволяло використовувати його для здійснення тішової економічної діяльності. Недосконала база чинного законодавства створює можливість безкарно реалізувати свої професійні можливості в "тіні", а отже, отримувати доходи, не сплачуючи податків.

Відсутність довіри населення до державних інституцій здійснює вплив на рішення про ухилення від сплати податків. Виходить, що саме довіра до державних інституцій спонукає людей платити податки, якщо навіть раціональна поведінка диктує ухилення від сплати податків.

Податкове навантаження на фонд оплати праці, загальна сума якої становить майже 37,5 %, зокрема – пенсійний збір – 32 %, страхові внески у зв'язку з тимчасом втратою працездатності – 2,9 %, страхування на випадок безробіття – 1,9 % (ставка страхового збору в разі нещасного випадку на виробництві залежить від галузі) [4]. Разом з єдиною ставкою податку з доходів з фізичних осіб загальне навантаження на фонд оплати праці вона становить 50,5 %. Виходить, для працевлаштування вигідніше платити заробітну плату в "конвертах". Виклад норм податкового права є достатньо складним для розуміння, що стає підставою досить вільного трактування цих норм Державною податковою адміністрацією.

Щодо високого рівня корупції, то неприбуткова організація "Transparency International" оцінила індекс сприйняття корупції у 2002 р. в Україні, визначивши її місце як 85 серед 102 країн від найменш до найбільш корумпованих [5]. За умов поширеної корупції чиновники в Україні прагнуть до останніх років не лише не поліпшується, а навпаки – погіршується. Так, лише 13–14 % від опитаних задоволені якістю надання таких послуг [6]. Поширення

Щодо низької якості державних послуг, передусім тих, що стосуються життєзабезпечення громадян через надання медичних, освітніх, комунальних послуг, то результати дослідження показують, що якість таких послуг за останні роки не лише не поліпшується, а навпаки – погіршується. Так, лише 13–14 % від опитаних задоволені якістю надання таких послуг [6]. Поширення

практики платності таких послуг теж не призводить до поліпшення їхньої якості.

Система соціального захисту та пенсійного забезпечення може бути більш ефективною та менш затратною для держави, якщо передати певні функції цих систем ринковим структурам: страховим компаніям, позабанківським фінансовим установам, недержавним пенсійним фондам, іншим фінансовим посередникам. Незважаючи на чималий потенційний внесок позабанківських фінансових установ у формування ефективної соціальної політики держави, їхня роль в Україні ще залишається незначною. Так, за рахунок "псевдострахування" зменшується база оподаткування, що й використовується з метою виведення фінансів у "тінь".

Висновки і пропозиції. Окрім зазначених причин існування тішової економіки можуть бути й інші. Але ж навіть цих достатньо, щоб зробити висновок про неможливість їх повного викорінення. Отже, неможливо повністю подолати всю тішову економіку. Разом з тим можна й потрібно контролювати її масштаби з боку держави. Зменшити її обсяги можна завдяки викоріненню причин її існування. Перш за все – завдяки вдосконаленню чинного законодавства, що регулює економічні відносини в суспільстві, а також завдяки підвищенню рівня життя населення.

Тішова економіка тягне за собою негативні наслідки як для держави, так і для суспільства. Так, тішова економіка негативно впливає на стан державних фінансів, перш за все на формування доходів бюджетів усіх рівнів. Це, у свою чергу, тягне за собою неможливість фінансування витрат, пов'язаних з виконанням державою її функцій, зокрема витрат на соціальні потреби. Фактично тішова економіка підриває фінансове підґрунтя державного суверенітету.

Сама тішова економіка створює підвалини для достатньо високого рівня оподаткування. Оскільки зменшення податкового тягара може призвести до дефіциту бюджетів усіх рівнів, навантаження покладається на законослужняне населення, яке сплачує податки. Разом з тим вихід з "тіні" дозволив би збільшити надходження необхідних коштів у доходи бюджетів навіть за умов зменшення податкового тягара.

Оскільки грошові кошти, що обертаються в тішовій економіці, не піддаються офіційному обліку, вона здійснює негативний вплив на кредитно-грошову систему. Офіційно не враховані грошові потоки ускладнюють державний контроль за їхньою структурою, а також за плануванням грошової емісії.

Тішова економічна діяльність не дозволяє проводити ефективну макроекономічну політику тому, що вона прихована від офіційної статистики, дані якої є основою для прийняття рішень на макрорівні.

Вирішення проблеми детінізації доходів населення потребує узгоджених зусиль держави в різноманітних сферах. Стратегія детінізації доходів має бути спрямована насамперед на використання стимулювальних заходів, серед яких можна назвати:

Удосконалення податкової системи через зменшення відрхувань до соціальних фондів і зменшення податкових пільг, спрощення адміністрування податків.

Посилення стимулів до перебування в офіційній економіці:

а) підвищення довіри до уряду через впровадження практики бюджетних слухань та обов'язкову публікацію в засобах масової інформації звітів щодо виконання бюджетів, що підсилило б прозорість бюджетних рішень;

б) поліпшення якості державних послуг через реформу пенсійної системи. Обмеженість ресурсів Пенсійного фонду дасть можливість розглядати скорочення ставок

відрахування з фонду заробітної плати лише за таких умов: підвищення пенсійного віку; перегляду підходів до нарахування та виплат пенсій пільговим категоріям населення (зокрема, державним службовцям) і т. ін.

в) проведення реформи житлово-комунального господарства з метою підвищення якості надання послуг тощо.

Проведення реформи системи охорони здоров'я через прозорість схеми безплатних і платних послуг, чітко визначивши тарифи; встановивши пільги для певних груп громадян.

Розвиток ринку позабанківських послуг через удосконалення його державного регулювання та розширення сфери застосування страхових послуг.

Посилити відповідальність за ухилення від несплати податків через введення в дію нормативних актів про

обов'язкову декларацію доходів у разі придбання власності на велику суму і т. ін.

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. – К., 2003. 2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2004. 3. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2004. 4. Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності": Закон України від 22.02.01 // Ліга Закон. – <http://www.liga.net>. 5. <http://www.transparency.org/> 6. За результатами опитування компанії Gfk-USM у рамках проекту Світового банку "Голос громадянськості" // Посібник з часті громадськості / За ред. Д.Г.Холдар та О.Захарченко. – К., 2002. 7. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л.Иноземцева. – М., 1999.

Надійшла до редколегії 13.10.04

М.М. Садовий, канд. екон. наук

ДІАЛЕКТИКА РОЗВИТКУ "ТРАДИЦІЙНОЇ" ТА "НОВОЇ" ЕКОНОМІК

Визначено політекономічну сутність і взаємозв'язок традиційної та нової економік, можливості формування інформаційного суспільства в Україні.

The principles of political economy and interrelationship between the traditional and new economies have been defined as well as possibilities for establishing an information society in Ukraine.

Динамічні та соціально-суперечливі процеси глобалізованої економіки ще не отримали адекватного теоретичного відображення. На межі тисячоліть активізувався пошук нової парадигми соціально-економічного розвитку. Особливу увагу науковці приділяють дослідженню меж, умов, можливостей і суспільних форм становлення та розвитку постіндустріального суспільства, його сучасного етапу.

Методологічні основи визначення етапів сучасної цивілізації, аналізу тенденцій функціонування макро- та мегаекономічних систем заклали відомі західні вчені: Д.Белл, Дж.Бенігер, Х.Веріан, Дж.Гелбрейт, П.Друкер, М.Кастельс, К.Келлі, Дж.Масуда, Т.Сакайя, Дж.Сакс, Р.Солоу, Т.Стюарт, Д.Тапскотт, Е.Тоффлер, Л.Туроу, Ф.Фукуяма, К.Шаніро.

Соціально-економічні проблеми інформаційного суспільства активно вивчають російські дослідники: О.Антіпіна, Т.Вайнштейн, М.Вашекін, К.Вальтх, Е.Вільховченко, Н.Горелова, Л.Гохберг, С.Дятлов, А.Зуєв, В.Іноземцев, К.Колін, М.Кольчугіна, А.Курицький, В.Мельянцева, І.Мелюхін, А.Мовсесян, Л.Мясникова, С.Огнівцев, С.Орлов, Є.Пасхін, В.Письмак, А.Ракітов, І.Соколова, І.Стрілець, А.Урсул, В.Яковець.

Серед українських учених слід відзначити Н.Апатову, В.Базилевича, О.Білоруса, Н.Васильєву, О.Гаврилюка, А.Гальчичського, В.Гейця, В.Ковтунця, Б.Кульчицького, Н.Меджибовську, С.Мочерного, В.Міщенка, В.Семиноженку, О.Чубукову, А.Чухна.

Аналіз глибинних сутнісних суспільних процесів, виявлення тенденцій та суперечностей функціонування сучасних економічних систем призвів до виникнення концепцій інформаційного суспільства, нової економіки, мережевої економіки, віртуального суспільства, економіки знань, інтелектуальної економіки, електронно-цифрового суспільства, епохи деіндустріалізації, постекономічного суспільства, когнітивної економіки тощо. Це свідчить про високу мобільність, багатомірність, поліфункціональність та мегасуб'єктність сучасного політекономічного середовища.

В умовах глобалізації соціально-економічних тенденцій, активного формування мережевих систем, динамізації інноваційних процесів, розгортання глобального електронного простору відбуваються якісні структурні зрушення у сфері економічного дослідження, розширю-

ється і модифікується його об'єктна база. Наприклад, стрімке поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) викликало новий глобальний поділ праці, формування системи електронного бізнесу та розширення ринку праці за рахунок його віртуальної складової.

Подібні радикальні зміни соціально-економічного середовища не можуть не позначатись на системі економічних інтересів і потреб суб'єктів господарювання, їх очікуваннях, пошуку ефективних механізмів та інструментарію досягнення мети життєдіяльності.

Від того, наскільки науково обґрунтованим є визначення етапу людської цивілізації, в якому функціонує соціум, пізнання внутрішньої логіки та тенденцій розвитку навколишнього середовища, значною мірою залежить адекватність його дій, реакція на виклики сучасності.

Метою даної статті є визначення політекономічної сутності та взаємозв'язку нової та традиційної економік, можливості та доцільності формування інформаційного суспільства в Україні.

Що нового, радикально-прогресивного є в новій економіці? Наскільки застарілою, консервативною є традиційна економіка? Це – не риторичні запитання. Відповідь на них дозволить розробити ефективну стратегію соціально-економічного розвитку, структурних реформ в економіці, раціонально використовувати обмежені ресурсну базу для задоволення зростаючих індивідуальних і суспільних потреб.

Зауважимо, що діалектика традиційного та нового в економічних системах притаманна всім етапам розвитку людської цивілізації. В основі цього процесу лежить зміна домінуючого об'єкта власності, що визначає специфіку взаємодії людини і природного, технічного середовища, рівень продуктивності суспільної праці, спосіб привласнення засобів виробництва та його результатів. Наприклад, поява та стрімке поширення в післямануфактурний період машин, працюючих на паровій, а потім електричній енергії, революціонізувавши матеріально-технічну, інфраструктурну основу виробництва, капіталізувавши суспільні відносини, забезпечивши високі темпи економічного зростання, витіснили традиційні технології та змінили конкурентну систему аграрної цивілізації.

У ХХ ст. оновлення традиційних соціально-економічних основ суспільства і виробничих структур відбувалось мобільно та стрибкоподібно як наслідок динаміч-